

riktning, i den riktning som vi godtar eller till och med entusiasmeras av, men vi vet att på den långa vägen har goda människor, ädla ideal, passionerade grupper av rättfärdiga förintats och förtrampats — vi vet att historien är segrarnas historia och att glömda vid väggkanten ligger otaliga hjältar och martyrer. Vi har väl i regel en lika vag tro att även framtiden blir framsteg, men den historiska erfarenheten och den reflekterade insikten gör det omöjligt för oss att vara säkra på den saken och, framför allt, att vara säkra på att medel — som synes oss onda, även om de ofta med fördel anlitas i historiens verkstad — skulle vara tjänliga för det byggnadsverk som återstår; för att inte tala om att vi i varje läge är osäkra om det rättfärdiga eller ämpliga i en bestämd handling. /år demokratiska humanism måste därför skygga för den i och för sig rimliga tanken att ändamålet selgar medlen, att väldiga operationer på lång sikt ger de åtrådla resultaten. Vi blir osäkra, förärliga, rädda för att begå det onda för att vinna det goda, ineställda på det kortfristiga som passar våra tvivel och vår medvetna oförmåga att överblicka och förutse (allt detta framställs utmärkt av Sartre i "Le diable et le bon Dieu", en av motiveringarna för existentiellismen och "valets" nödvändighet). Det är åskådningens svaghet, det kan också sägas vara åskådningens ära. Kvar står en tveksam och nästan generad tro på att vår linje skall eller åtminstone kan segra eller, som en andra bastion för möjligheten att handla, att segern, framtiden, skall eller åtminstone kan medföra vinster för människorna.

Härigenom uppstår det dilemma som tycks mig känneteckna vår situation och problemet om lojalitet och förräderi i denna situation. Det är svårt, eller kanske omöjligt, att strida utan någon tro på segern — eller åtminstone uppståndelsen i form av ett nytt liv eller en framtida seger efter ett tillfälligt nederlag. Att vilja medel blir svårt då den sak man verkar för är just skruplernas, skepticismens, toleransens, övervägandets, mildhetens och den enskilda och omedelbara lyckans.

Från andra världskrigets värsta tid, sommaren 1940, kommer jag ihåg några samtal med en god vän från Norge, som efter den tyska ockupationen kommit till Sverige (han återvände sedan hem, satt en tid fängslad på Grini och kom tillbaka till Stockholm som flykting ett par år senare). Vi avskydde nazismen, och vi hade ingen tanke på anpassning eller avstående från kritik. Men ändå undgick vi inte alldeles segerns lockelse. Vi talade om att efter låt oss säga hundra år skulle kanske en seger för nazismen te sig tilltalande eller likgiltig från

våra allmänna utgångspunkter. En rörelse som vann världet över världen måste uppmjukas och humaniseras; utan motståndare, utan fruktan frestas även brutaliteten till hygglighet. En förening och organisering av världen vore i och för sig ett gott; kanske kunde den vinnas blott genom att en makt — och vem skulle göra det utom de hårda, troende och erövringslystna? — tog ledningen. I vilja att tro på framtiden drog vi alltså — inte för oss själva, men för våra efterkommande — förskott på värdet av det ondas kanske ofrånkomliga triumf. (Att de besegrade småningom måste överges och glömmas, liksom de döda, är självfallet, och förraderiet, liksom sorgen, är därför till stor del en fråga om anständig tidsutdräkt.)

Det var intet förräderi. Men i våra resonemang fanns ett fönster mot förraderiet. Det behövdes blott förändringar i utformningen av perspektivet för att sveket skulle vara där. Vi kunde ha varit mera visna om nazismens segrer, mera benägna att tänka oss en kort frist för de goda verkningarna, mera övertygade om att det måste gå väl för världen. Så är man framme vid att i nuläget tillämpa de tröstande synen som framstegstroende skildrare ger efter femtio eller hundra år. Man är inne i den otäckta cirkeln: enligt historiens vittnesbörd leder stora händelser på lång sikt till framsteg; nu äger stora händelser rum, alltså är framsteget på marsch — "världsanden rider". De satserna präglas av grov metafysik, men det är lätt att banta ned dem till banaliteter om att "på lång sikt är det nog inte så farligt". "de som besegras var nog förtjänta att besegras", "framgången mildrar ondskan", "allt vad som är, är rätt", "Herrans vägar är outrannsakliga".

Vad jag kallat det tekniska förraderiet är i vår tid en fara, liksom det medlöper som tror sig kunna tjämja det onda genom avslutning och påverkan. Men den hållning som jag här berört synes mig vara den mest aktuella, mest farliga vägen till svek, till vad man kan kalla ett godsinnat, halvhjärtat och genom sina rötter i vackra tankar och förhoppningar ganska oskyldigt svek. Vi har sett det, vi ser det i många "rättfärdigas" ord och undvikande av ord. Förtrycket kan inte vara så förskräckligt, säger man, då regimen består så länge och när så vackra resultat. Balterna: 1939 höll varje svensk demokrat på deras självständighet, några år senare kunde en politisk ledare tala om att de nog inte var mogna för frihet och därför "i grunden" fallit på eget grepp. Är tiden inte inne att avskrika de av kommunismen — naturligtvis inte de av demokratiska stater — underkuvade folken; de har ju levat i slaveri så länge, vi kan ju ändå inte börja krig för att frigöra dem,

9/7

Enkel Churchill

DET AVSNITT av Winston Churchills stora arbete om de engelsktalande folkens historia som behandlar det amerikanska inbördeskriget och dess förhistoria har utgivits i en separat volym på drygt hundra sidor: *The American Civil War* (Cassell, 12: 6 shilling). Det är inte någon imponerande skrift. I förordet tackas en rad medhjälpare, och som vanligt är man osäker om i vad mån boken skrivits — inte bara förberetts — av dem eller av Churchill själv. De purpurfraser som är Churchills bomärke är ganska få, och i stort sett har man intrycket av ett enkelt kompiat, som får sitt saluvärde genom att utges under Churchills namn. Det stora krigets förhistoria är hyggligt teknad i stil med vanliga amerikanska handböcker, men kraft och glans finns blott i några bataljskildringar. Mot slutet tycks författaren ha tröttnat på saken; kriget förklaras i realiteten vara avslutat med slaget vid Gettysburg, och den återstående tiden, nära två år eller nära två tredjedelar av det egentliga kriget, behandlas orimligt nog på blott elva sidor. De avslutande reflexionerna är svaga. Kriget påstås vara "det ädlaste och det mest oundvikliga" av alla stora konflikter intill denna tid; en betydande skola av amerikanska historiker hävdar tvärtom att kriget kunnat undvikas om några politiker varit litet mera sansade och framsynta. Det sägs också att Amerikas materiella utveckling drevs tillbaka genom kriget; den vanliga uppfattningen torde vara att kriget genom den ökade immigrationen, industrialiseringen och upplåtandet av jord i Västern gjorde denna utveckling snabbare. Det bästa i boken är illustrationerna, av vilka många är lika flotta som sällsynta och som Churchill fått från kongressbiblioteket i Washington.

HERBERT TINGSTEN

historien har nog definitivt kastat dem i sitt skräprum, tiden för resning i målet är försuttet. Optimismen blir ett halvt förräderi: vi måste tro på det rättas seger, och då måste väl det som segrar vara det rätta. Så forskotterar vi historiens dom i stället för att känna att vi alla hör till domarna och att utgången beror på alla och även på oss.

HERBERT TINGSTEN

Tidigare artiklar i serien "Lojaliteter och förräderier" har varit införda i *Dagens Nyheter* den 1, 5, 7, 9, 16, 18, 21 och 25 april, 5, 12, 23, 26 och 30 maj, 1, 4, 11 och 17 juni.